

Tankefigurer och deras påverkan

av Bengt-Åke Wennberg

Detta är den femte bloggen som beskriver hur jag ser på begreppet "samhandling" och varför en förståelse av denna är viktig. Det problem denna blogg behandlar är att samtal om samhandlingen ofta går i stå.

I sin bok "Teorier om framtiden", 1979, förde Johan Asplund resonemang om begreppet "tankefigurer". Jag har därefter själv i många av mina skrifter använt begreppet utan att närmare beskriva det. Jag har exempelvis använt beteckningen HPR (Hierarki, Paternalism och Regelstyrning) för en sådan tankefigur.

För att stringent kunna beskriva vad jag menar med en samhandling och göra det möjligt att analysera hur den uppkommer är det nu dags att jag närmare utreder vad jag menar med en tankefigur. Jag tar då hjälp av Johan Asplund.

Asplund utgår från lingvistiska forskare som Whorf och Lakoff och tolkar dem så att även om ett språk A är översättningsbart till ett annat språk B så är det därmed inte givet att personer från de två språkområdena skulle förstå varandra.

Det är också å andra sidan möjligt att även om ett språk A inte direkt kan översättas till ett språk B så skulle två personer från språkområdena kunna förstå varandra.

Skälet är enligt lingvisten George Lakoff att det är viktigt att skilja mellan ett allmänt begreppsbyggande *system* å ena sidan och en allmänt begreppsbyggande *förmåga* å andra sidan. Om en talare av språket A och en talare av språket B har vissa gemensamma erfarenheter och en likartad begreppsbyggande förmåga kan de utmärkt väl förstå varandra även om språken A och B är inbördes ööversättliga. Detta är emellertid inte möjligt om personerna inte har förmåga att använda tankefigurer som korresponderar med varandra.

Det är alltså fullt möjligt att personer inom samma språkområde – exempelvis svenska – inte förstår varandra trots att de talar samma språk. Vad den ene säger tolkas av den andre på ett sätt som den förste inte menar. Man talar förbi varandra.

I Johan Asplunds bok "Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft" konstaterar han att tankefiguren Gesellschaft allt mer tar överhand i den diskurs som präglade tiden runt 1991 då boken skrivs. Detta sker på bekostnad av diskurser byggda på tankefiguren Gemeinschaft.

Asplund konstaterar också att om en tankefigur inte används så förloras förmågan att använda den. Han skriver på sidan 17 att han kanske är ute i sista ögonblicket. Vilket då skulle innebära att vi nu 2020 kan ha förlorat förmågan att samtala om och förstå uppkomsten av de samhandlingar vi alla drabbas av. Det finns i dag bara en tankefigur att luta sig mot och den kan inte förmedla hela sanningen. Peter Hjärne sammanfattar den existerande tankefiguren i en ledare i GP den 23 februari.

För individernas och det gemensammas bästa måste samhället slå fast vilka rättigheter och skyldigheter vi har. Och alla måste hållas ansvariga för sina handlingar oaktat grupp-tillhörighet, kulturell bakgrund eller sociala omständigheter.

Så som jag ser det är det intressanta med utsagan att det är det diffusa "samhället" (Gesellschaft) som skall slå fast vilka rättigheter och skyldigheter som *skall styra varje persons handlande* och därmed också uppkomsten av samhandlingar. Samhandlandet ses enligt denna tankefigur som en maskin eller en teaterpjäs där alla har sin uppgift och sina roller. Det är bara för varje enskild person att träna in dem så ordnar sig allt.

Vad händer då med förståelsen för och omsorgen om varandra som de unika enskilda personer vi är och insikten om de olika förutsättningar vi tvingas leva i? Vi tvingas alla att i samspelet med varandra ta hänsyn till just sådana förhållanden i vårt vardagliga liv.

Utan att denna aspekt ingår i våra samtal med varandra, och i diskursen, kan vi aldrig begripliggöra hur samhandlandet uppstår. Jag hävdar att det var tankefiguren Gemeinschaft som väcktes till liv genom samtalen i Sollentuna. I nästa blogg skall jag försöka illustrera behovet av denna tankefigur – och att i samtalen tydligt skilja på när man avser Gesellschaft eller Gemeinschaft. Bägge bidrar till de samhandlingar som uppkommer. Samhandlingarna kan varken förstås eller genereras utan att vi i våra samtal om dagens skeenden använder oss av den tankefigur som Johan Asplund refererar till.

Referenser

Asplund J (1979): Teorier om framtiden. Stockholm: Liber.

Asplund J (1991): Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Hjörne P (2020): Alla har ansvar för sina gärningar. GP 23 februari 2020.

<https://www.gp.se/ledare/alla-har-ansvar-for-sina-handlingar-1.24346781>

Lakoff G (1987): Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. Chicago: University of Chicago Press.

Lakoff G (2004): The all new "Don't think of an Elephant". Vermont: Chelsea Green Publishing.